

„Ha jó a nádám, nem cserélnék senkivel”

Beszélgetés Kiss József Liszt-díjas oboaművésszel

Kiss József 1961-ben született Sátoraljaújhelyben. 1986-ban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán végzett Pongrácz Péter növendékeként, s 1987 óta az intézményben tanít. 1983-1992 között a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara, 1992-től a Nemzeti Filharmonikusok első, illetve szóló és kamarazenei felvételt készített a Naxos és a Hungaroton számára. 1984-ben a Touloni Nemzetközi Oboaversenyen „Bronze Medaille” díjat nyert. 1988-ban megkapta a Magyar Rádió Fafúvós Versenyének fődíját. 1994-ben a Magyar Zenei Előadóművészek Szövetsége Nívódíjjal jutalmazta. 1998-ban és 2001-ben a Nemzeti Filharmonikus Zenekarban az „Év Művésze”-vé választották. Művészi munkája elismeréseként 2005-ben Liszt Ferenc-díjjal tüntették ki.

Sárospatakon érettségizett, s nem zeneművészeti szakközépiskolába járt. Kevés muzsikuspályája indul így. Mikor derült ki, hogy mégis zenész lesz?

Hadd kezdjem a legelején. Egy általános iskolai énekórán a *Péter és a farkas*-t hallgattuk. Állatokat utánoznak benne a hangszerek: a kacsza az oboa. Pontosan úgy szólt. Nagyon tetszett, ezért kezdtem el oboázni. Szerettem a hangszerem, de eszem ágában sem volt, hogy zenész legyek. Azt terveztem, apám nyomdokába lépek, s mérnök leszek, építész. A gimnázium fizika tagozatán érettségiztem, s aztán Pécsre mentem a műszaki főiskolára. Itt sem hagyott békén az oboa. A műszaki főiskola kollégiumában zenészekkel laktunk, velük mentem este gyakorolni. Megkerestem az oboatanárt, Kircsi Lászlót, aki első szóra tanítani kezdett. Fölajánlotta, maradjak nála. Ezt már korábban más is mondta. Még zeneiskolás koromban a kamaratanárnőnk, Wiltner Ágnes elvitt a miskolci konzervatórium oboatanárához, Bákonyi Tamáshoz, aki szívesen átvett volna a konziba. Friedl Bandi bácsi, az oboatanárom pedig Kányási Józsefhez vitt Debrecenbe. Ő is fölajánlotta, maradjak nála, legyek zenész. Neki is azt válaszoltam, más terveim vannak. Kérte, szóljak, ha meggondolom magam. Így lett. Mikor átmentem a debreceni műszaki főiskolára, újra felkerestem. Egy ideig a főiskolával párhuzamosan jártam hozzá. Aztán meggyőződtem, választanom kell. Beiratkoztam a konzervatórium szakmai tagozatára, s itt szolfézst, összhangzattant tanultam egy évig, hogy felvételizni tudjak. Úgy terveztem, a műszaki elvégzése után beiratkozom Kányási tanár úrhoz a debreceni tanárképzőbe. Egyszer megkérdezte, nem akarok-e inkább a Zeneakadémiára felvételizni. Már azon is meglepődtem, hogy oda egyáltalán lehet felvételizni. A rádióban hallottam, hogy „közvetítést adunk a Zeneakadémia Nagyterméből”, s legalább olyan elérhetetlennek tűnt, mint a tudományos akadémia. Azt mondta, ha a magasabb célt kitűzzük, az alacsonyabbat biztosabban érzük el. Ez hatott. Pesten a felvételi előtt meghallgatott Pongrácz Péter. Mire visszaértem Debrecenbe, Kányási tanár úr már azzal fogadott, hogy Pongrácz tanár úr rögtön felhívta, s kérdezte, „hol rejtegetted eddig ezt a gyereket”? Így indult. Felvételiztem, és sikerült. Számomra is hihetetlen volt. Talán

azért alakult így, mert nem akartam mindenáron bekerülni. Szerettem a hangszerem, de volt választási lehetőségem. A gimnázium elvégzése után mérnökpalántának álltam, aztán szabad akarattól mégis a zenész pályát választottam. Ez volt az egyik csoda: 1981-ben felvettek a Zeneakadémiára. A másik az, hogy egy év múlva már a Rádiózenekarban játszottam először második oboán, 1983-tól azonban már első oboistaként.

Ez igen nagy megtiszteltetés, ugyanakkor óriási felelősség, hiszen az első oboista sokszor játszik szólót.

Nagy felelősség, és nagy megpróbáltatás. Minden első fúvós komoly stressz alatt van, de az oboa különösen kényes. A Guinness rekordok könyve szerint az oboa és a kürt a legnehezebb fúvós hangszer, mert „senki sem tud rajta rendeltetésszerűen játszani”. Ez persze nem igaz, de az egész zenekar az oboához hangol, mert ő tudja magát a legkevésbé hangolni. A légzéstechnikája is talán ennek a hangszernek a legnehezebb, rettenetesen sok levegőt kell benttartanunk. Nagyon kicsi a nád. Ha a fagottal összehasonlítom, a fagottos egy nádat egy-két hónapig használ, az oboistának a nádja próbákkal együtt egy-két koncertet bír. Drámai, de igaz. Nekünk is 24 órából áll a napunk, mint egy fuvolistának vagy egy trombitásnak, de ha van három óránk a hangszerre, el kell döntenünk, gyakorlunk vagy nádat faragunk. Kiszámoltam, minimum ötven százalékkal kevesebb ideje van egy oboistának gyakorolni, mint a többi hangszeresnek. Ez komoly hátrány.

Hogyan kell nádat faragni?

Többféle módon lehet. Kellenek hozzá gépek, felszerelések. A Balaton partján is terem nád, de nálunk nem érik be. Ugyanabból a nádból készítik a fagottnádat, a klarinétnádat, az oboanádat és az összes többi hasonló hangszerhez valót. Az alsó része vastagabb: a két és fél centiméter átmérőjű nádszál a fagotté és a klarinété, aztán következik az angolkürté. Az oboáé még följebb van, 10-11 milliméternél. Ha valaki azzal kezdi a faragást, hogy kilóra megveszi a csövet, a feldolgozásához is kellenek eszközök. Én az elejétől magam szeretem készíteni. Persze szaküzletekben is meg lehet venni a formára vágott anyagot, és akkor azt már csak föl kell kötni a stiftre, amit beledugunk a hangszerbe. Így is lehet, de a faragás mindenképpen az oboistára vár. Az előkészítés hosszadalmas, de nem vészes. A faragás már pepecs munka: befújás, faragás. Lehet, hogy nádfaragással töltök két-három órát, s aztán ki kell dobnom, mert nem jó.

Mikor jó a nád?

Ha megfelelő az anyaga, rostsűrűsége, puhasága, keménysége. Ez egy szent tudomány. Mindenki próbálkozik, de aki azt mondja, tud nádat faragni, túloz. Valamit sejt, talán több tapasztalata van, dehogyan mindig sikerül neki, nem hiszem. Ez akkor derül ki, amikor megfújjuk. Lehet, hogy meg sem szólal, lehet, hogy csak fönt szól vagy csak lent, nem indít, vagy összeesik fél óra után. Sokféle betegsége lehet egy nádnak. Van, amit befújási technikával kompenzálni lehet, de nem mehetünk egy bizonyos szint alá, mert akkor nem tudnánk profi munkára használni. Sajnos az oboa olyan hangszer, ha hibázik rajta az ember, úgy szól, mintha teljesen kezdő fújna. Macerás, de őszintén mondom, ha jó a nád, nem cserélnék senkivel! Hadd legyen elfogult: szerintem egyik hangszerrel sem lehet olyan expresszíven játszani, mint az oboával. Egyébként biztosan nem véletlen, ki milyen hangszeren játszik. Attól függ, kinek milyen az egyénisége, a lelke.

A zenekarban nemcsak első, de szóló oboista is. Szólistaként és kamarazenészként számos lemezfelvételt készített. Zenekari muzsikusnak, szólistának vagy kamarazenésznek tartja magát?

A világon nagyon kevés oboista él kizárólag szólistaként. Mivel nem szólószólistaként két-három alkalommal, nem szerezhetek olyan szólistai rutint, mint egy zongorista. A repertoár nem túl széles. A kortárs zenében egyre több a lehetőség, de a nagy zeneszerzők szűkmarkúan bántak velünk. Barokk mű sok van, de a klasszikus és a romantikus stílus a hangszer adósa. Kamaraművet írtak, de Mozart korából kevés a szólóoboára írt darab. Beethoven például nem írt, Mozart is több versenyművet írt fuvolára, mint oboára. Brahms sem komponált oboaversenyt, de van egy hegedűversenye, amiről Joachim József hegedűművész – akinek a művet ajánlotta – azt mondta: „egy szép dallam van benne, s az is az oboáé.” Vannak ilyen kincseink. Két sor, de kicsoda két sor! Ha felkérek, szívesen szólózom, de nem az a fő vonulat. A kamarazene fontos volt nagyon, míg a Budapesti Fúvósegyüttes működött. Sajnos a társaság fele és Berkes Kálmán az együttes vezetője Japánban tanít, s ma már megszűnt a rendszeres munka.

Van olyan lemezük vagy szólóalbuma, amely különösen kedves az Ön számára?

A Kodály Vonósnegyessel készített Mozart oboakvartettet, a Schumann lemezt, amelyen Jandó Jenővel játszom, s az Erkel Ferenc Kamarazenekarral felvett barokk lemezt emlétem. Ezek élnek, virulnak, mozognak, a világ minden táján kaphatók. Bárhol jártam, mindig megkerestem, s megtaláltam őket. Sok jó kritikát kaptak, írt róluk a *Classic CD* és az angol *Gramophon* is.

Ha már a büszkeségeknél járunk, komoly kitüntetésben volt része, Liszt Ferenc-díjat kapott tavasszal. Főleg énekesek, zongoristák szoktak ilyen nagy elismerésben részesülni.

Igen. Vagy azok, akik sokat tesznek a mai magyar zenéért. Több művet mutattam be én is, de úgy tudom, mégiscsak a zenekari munkám volt a fő indok. Ez precedens értékű, még nem kapott hangszeres zenekari muzsikus Liszt-díjat. Büszke vagyok rá nagyon. Elsősorban azért, mert a zenekar terjesztett fel rá, s ahogy utóbb „a verebek csiripelték”, a kuratórium egységesen mellette volt. A Liszt-díj nem egy felülről jövő kezdeményezés, nem egy kormányzintű vagy tárcaszintű politikai elismerés, hanem kifejezetten szakmai megbecsülés. Ez teszi számomra különösen értékesé.

Hasonlóan nagy szakmai elismerést jelez, hogy már majdnem húsz éve tanít a Zeneakadémián. Hogyan lehet művészeket képezni?

A tanítás számomra nagyon fontos, zenekart is cseréltem miatta. Van egy mentális és egy technikai része. Az eszköztár átadható. Van egy csomó mesterfogás, amit az ember csak a saját kárán vagy tapasztalatán tanul meg. A művészek egy része titokként őrzi magában, ha rájön valamire. Nekem az első dolgom, hogy rögtön továbbadjam. A másik a mentális oldal. Ha megmondom egy diáknak, mit hogyan tegyen, gyakorlatilag nem tanítom, hanem másoláshoz szoktatom. Inkább elindítani szeretnék bennük valamit. Előfordul, hogy nem úgy játszánám, ahogy ők, de ha meggyőznek, örülök. Az a jó, ha mindenki egyéni módján adja elő a darabot, s így bár évek óta tanítom, mindig hallok valami újat benne. Persze arra vigyázni kell, hogy az

előadás stíluson belül maradjon. Az is hozzátartozik a tanításhoz, hogy rámutassunk, mi fér az adott stílusba. Ez nemcsak lexikális tudás, de korizlés kérdése is. Manapság például virágzik a historikus előadás. A régi korokból azonban nem maradtak ránk hangzó anyagok, csak leírások. Szívesen meghallgatom az így értelmező előadásokat, valamelyik lenyűgöz, de nem ragadnak magukkal. Valószínűleg azért, mert nem abban a korban élünk, s azt a zenei világot teljes korhűséggel megjeleníteni nem biztos, hogy a mai hallgató számára érthető. Alapvető például a tempók kérdése. Bach korában sokkal lassabban éltek az emberek, mindenre volt idejük. Nem volt rohanás, közlekedés, internet. Más volt az emberek vérmérséklete, temperamentuma. Mást jelentett egy Allegro, Vivace vagy Presto. A metronómszámot később kezdték el használni. Természetesen, mint minden művészet, a zene is flexibilis. Korlátai vannak, de határai nincsenek. De azért a stílust ismerni kell. Mozartot nem játszhatunk romantikus stílusban, mert akkor könnyen elvész tisztasága, szépsége.

Nemcsak a magyar Zeneakadémián, de Japánban is tanít. Hogyan került oda?

Berkes Kálmán hívott, aki nemcsak tanít a világ legnagyobb zeneakadémiáján – 3500 zenészjelölt tanul ott –, hanem a zenekart is irányítja, s szerette volna, ha minél felkészültebb fiatal oboisták játszanak benne. Hét vagy nyolc évvel ezelőtt voltam kint először. Azt nem vállaltam, hogy mindent feladok itthon, és odaköltözöm, de mivel volt arra lehetőség, hogy vendégprofesszorként egy rövidebb időt, két hónapot tanítsak, azóta a nyár egy részét majdnem minden évben ott töltöttem.

Biztosan nemcsak az idegen nyelv miatt más ott tanítani. Milyenek a japán hallgatók?

Hát, körülbelül úgy beszélnek angolul, mint mi annak idején oroszul. Kötelező, s ezért senki sem szereti. Inkább én kezdtem el japánul tanulni. Olvasni-írni nem tudok, de a tanításhoz szükséges kulcsszavakat el tudom mondani, s szerencsére a zene nyelve nemzetközi. Teljesen más kultúrában élnek. Sokáig nem értettem például, miért nem tudnak felütést játszani. Mindig hangsúlyt tesznek rá, ha kell, ha nem. Aztán rájöttem, nincs a nyelvükben névelő. Nincs Die Familie vagy az autó. Ott mindent akcentussal indítanak.

Mennyi idő jut ennyi tennivaló mellett a családjára? Vannak gyermekei?

Igen. Dániel huszonegy éves, orvosi egyetemre jár. Józsi, a kisebbik fiam tizenkilenc éves, s mérnök lesz. Mind a ketten tanultak zenét, de nem amellett döntöttek. Szeretik, szívesen foglalkoznak vele, de – talán látva egy zenész életét, és azt, hogy sokat van távol – nem ezt választották. Ők így lesznek boldogok. Nem kell mindenkinek zenésznek lenni, akinek az van megírva, úgy is az lesz valahogy.

(Az interjút készítette Földy Krisztina Lilla)